

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE FİNANSAL GELİŞMENİN İKTİSADİ BÜYÜMEYE ETKİSİ

THE EFFECT OF FINANCIAL DEVELOPMENT ON ECONOMIC GROWTH IN TURKISH ECONOMY

Halit Yalçın¹, Necati Çiftçi²

¹ Öğr. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Osmaneli MYO, Dış Ticaret Bölümü, halit.yalcin@bilecik.edu.tr, Orcid: 0000-0002-5035-1525

² Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, necati.ciftci@bilecik.edu.tr, Orcid: 0000-0001-6100-7597

MAKALEBİLGİSİ

Anahtar Kelimeler

Finansal Gelişme, Ekonomik Büyüme, ARDL.

Jel Kodları:

E20, G10, O10.

Makale Geçmişi:

Başvuru Tarihi: 29 Eylül 2023
Düzeltilme Tarihi: 17 Ekim 2023
Kabul Tarihi: 17 Ekim 2023

ARTICLE INFO

Keywords

Financial Development, Economic Growth, ARDL.

Jel Codes:

E20, G10, O10.

Article History:

Received: 29 September 2023
Received in revised form:
17 October 2023
Accepted: 18 October 2023

ÖZET

Ekonomik büyüme ülkelerin temel makroekonomik hedefleri arasında yer almaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanmasında tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi önemlidir. Bu bağlamda finansal sistem tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesinde aracılık sağlayarak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. İktisat literatüründe finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalar yer almaktadır. Finansal gelişmişliğin ölçülmesinde kullanılan çeşitli endeksler bulunmakla birlikte bu çalışmada finansal gelişmişlik Uluslararası Para Fonu'ndan elde edilen endeks ile incelenmiştir. Buradan hareketle çalışmada Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Türkiye ekonomisine ait 1990-2020 periyodu için yıllık olarak ele alınan finansal gelişme ve ekonomik büyüme verileri ARDL sınır testi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre Türkiye ekonomisinde ilgili dönemde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu ve finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Economic growth is among the main macroeconomic goals of countries. It is important to convert savings into investments in ensuring economic growth. In this context, the financial system contributes to economic growth by providing an intermediary in the transformation of savings into investments. There are studies in the economics literature that investigate the relationship between financial development and economic growth. Although there are various indices used to measure financial development, in this study financial development was examined with the index obtained from the International Monetary Fund. Based on this, the study investigated the relationship between financial development and economic growth in the Turkish economy. Annual financial development and economic growth data of the Turkish economy for the period 1990-2020 were analyzed with the ARDL bounds test method. According to the results of the analysis, it was determined that there was a statistically significant relationship between financial development and economic growth in the relevant period in the Turkish economy and that financial development positively affected economic growth.

Atf vermek için / To cite: Yalçın, H. & Çiftçi, N. (2023). Türkiye ekonomisinde finansal gelişmenin iktisadi büyümeye etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 12,53-61. DOI: 10.58627/dpuiibf.1368318

Bir ülke ekonomisinde üretilen hizmet ile mal miktarının belirli bir dönemde yükselmesi şeklinde ifade edilen ekonomik büyüme reel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'nın dönem içerisinde sürekli olarak yükselmesidir. Bir ekonomide iktisadi karar birimlerinin yaşam standartlarının artırılmasının tek yolu ekonomik büyümedir. Bu bağlamda ekonomik büyüme, ülkelerin temel makroekonomik amaçlarından biridir (Ünsal, 2017:14). Ülkelerin temel makroekonomik büyüklüklerinden biri olan iktisadi büyümeyi belirleyen ve etkileyen unsurlar ile ilgili çalışmalar iktisat literatüründe yer almaktadır. Bazı iktisatçılar tarafından faktör arzındaki artışlar ya da teknolojik gelişmelerin yanında diğer unsurların da büyüme üzerinde etki oluşturduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda finansal gelişmenin iktisadi büyümeyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediğine yönelik görüşler bulunmaktadır. İşlem maliyetlerinin azaltılması, çeşitlendirme olasılığı ve finansal aracılık sağlaması nedeniyle finansal gelişme ile iktisadi büyüme bağlantılıdır (Tadesse ve Abafia, 2019:88).

Finansal gelişmenin iktisadi büyüme için önemli bir mekanizma sağladığı yaygın olarak kabul edilmektedir. Finansal gelişme ekonomideki fazla ile açık birimler arasında aracılık yaparak ekonominin gelişmesine katkı sağlar. Finansal kesimde rekabetin desteklenmesi, mali sektörün gevşetilmesi gibi finansal sektör reformları ekonomide daha verimli ve istikrarlı bir sistemin oluşturulmasını amaçlar. Böylece ekonomide sermayenin harekete geçirilmesi ve etkin kullanımının sağlanması ekonominin daha yüksek bir iktisadi büyümeye ulaşılmasını sağlar (Johnston ve Sundararajan, 1999).

Finansal sektörde meydana gelen gelişimin uzun dönemli iktisadi büyümenin sağlanmasında önemli bir mekanizma oluşturması ile ilgili tartışmalar literatürde yer almaktadır. Finansal sektördeki gelişim, özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yurtiçindeki tasarrufların verimli yatırım alanlarına aktarılması ile yoksulluğun azaltılmasında önemli bir role sahiptir. Piyasa ekonomisine yönelik bir finans sektörünün varlığı, ekonomideki fonların etkin bir biçimde tahsis edilmesini sağlayarak ekonomik büyümeye katkıda bulunur (Ellahi, 2011:1213). Finansal sistem, ekonomideki tasarruflar ile sermaye birikimini etkiler. Finansal piyasaların gelişmesi, tasarruf sahiplerine ellerindeki fonları verimli olarak kullanmalarına olanak tanır. Dolayısıyla finansal gelişme, tasarrufların yatırımlara aktarılmasıyla ekonomik performansın artırılmasına katkı sağlar (Argun, 2016:62).

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde seçili dönemde finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında bir ilişkinin olup olmadığı incelenmiştir. Literatürde, finansal gelişme ile ekonomik büyümenin ilişkisinin araştırıldığı çalışmaların önemli bir kısmında finansal gelişmişliğin ölçülmesi konusunda farklılıklar bulunmaktadır. Bu çalışmada finansal gelişmişlik endeksi, Uluslararası Para Fonu'nun veri tabanından sağlanmıştır. Ayrıca çalışmada analiz periyodu uzun tutularak ilgili literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Türkiye ekonomisine ait finansal gelişme endeksi ile iktisadi büyüme verileri yıllık gözlem değerleriyle 1990-2020 periyodu için analiz edilmiştir. Çalışmada analiz edilen değişkenlere yapılan birim kök testi sonuçlarında verilerin durağanlıklarının ikinci farklarında olmamakla birlikte farklı düzeylerde sağlanması nedeniyle zaman serisi yöntemlerinden gecikmesi dağıtılmış otoregresif (ARDL) sınır testi yöntemi ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada sırasıyla kavramsal çerçeve, literatür taraması, veri seti ve metodoloji ile sonuç bölümlerine yer verilmiştir. Kavramsal çerçeve başlığında iktisadi büyüme ile finansal gelişme arasındaki ilişki açıklanmıştır. Literatür taraması bölümünde çalışmanın konusu ile ilgili yapılan ampirik çalışmalar özetlenmiştir. Ardından, analiz edilen veriler ve kullanılan yöntem ile analiz sonuçlarının yer aldığı veri seti ve metodoloji bölümüne yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise analiz ile ilgili değerlendirmeler ile öneriler bulunmaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Finansal gelişme genel itibarıyla ticari bankaların ve diğer finansal aracı kurumların finansal olarak sundukları hizmetlerin ve sermaye piyasalarında yürüttükleri finansal işlemlerin artışı şeklinde değerlendirilmektedir. Çok boyutlu bir kavram olan finansal gelişme uzun dönemli ekonomik büyüme için önemli bir işleyiş mekanizması oluşturmaktadır (Hussain ve Chakraborty, 2012:45).

Ekonomik büyüme, ülkelerin ekonomi politikalarının hedefidir. Ekonomik büyümeyi çok sayıda faktör etkilemektedir. Yatırım ve sermaye iktisadi büyümenin en önemli belirleyicileri arasında yer almaktadır. Birçok iktisadi teoriye göre yatırımlar iktisadi büyüme süreçlerini hızlandırmaktadır. Finansal sistem, bir ekonominin sermayesinin harekete geçirilmesiyle yatırımların gerçekleştirilmesinde aracı role sahiptir. Ekonomideki kaynakların verimli alanlara yönlendirilmesinde etkin bir finansal sistem oldukça önemlidir. Finansal gelişme, bir ekonomide iktisadi büyümeyi hem toplam faktör verimliliği hem de sermaye birikimi ile teşvik eder. Sermaye birikimi yoluyla finansal sistem ekonomideki fazla fonların yatırım projelerine aktarılmasına katkı sağlarken toplam faktör verimliliği ise finansal teknolojilerde meydana gelen yenilikler aracılığıyla bilgi asimetrisinin azaltılmasına katkı sağlar (Guptha ve Rao, 2018:309).

Yatırımların gerçekleştirilmesinde tasarruflar oldukça önemlidir. Tasarrufların yetersiz olması yatırımları ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkiler. Finansal liberalleşme ile birlikte reel faiz oranlarının artması tasarrufları artırır. Tasarrufların artması yatırımları arttıracaktır (McKinnon, 1993:13).

Finansal sistemin işleyişi ile uzun dönemli iktisadi büyüme arasında güçlü bir bağlantının varlığını ileri süren çok sayıda çalışma iktisat literatüründe yer almaktadır. Finansal panikler ve durgunluklar önemli konular olmakla birlikte büyüme ile

finans bağlantısı, finans ve kısa vadeli dalgalanmalar arasındaki ilişkinin ötesine geçmektedir. Finansal sistem, finansal olmayan gelişmelere göre şekil almaktadır. Teknolojide yaşanan gelişmeler işlem maliyetlerinin azalmasını sağlayarak finansal düzenlemeler üzerinde etkilere neden olur (Levine, 1997:720).

Banka temelli finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki konusunda tam anlamıyla fikir birliğine varılamamıştır. Bu bağlamda iktisat literatüründe ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasındaki nedensel ilişki ile ilgili dört görüş yer almaktadır. İlgili görüşler; banka temelli finansal gelişmenin önemli olmakla birlikte iktisadi büyümeyi yönlendirdiğini ileri süren arz öncüsü hipotezi, banka temelli finansal gelişmeye neden olan unsurun iktisadi büyüme olduğunu ileri süren talep takipli hipotez olan büyüme dayalı finans hipotezi, iktisadi büyüme ile banka temelli finansal gelişme arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin olduğunu ileri süren çift yönlü nedensellik görüşü ve finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisinin olmadığını ileri süren tarafsızlık görüşüdür (Nyasha, vd., 2017:74).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Yücel (2009) çalışmasında Türkiye ekonomisinde ticari açıklık, ekonomik büyüme ve finansal gelişme arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Dış ticaret hacminin GSYİH'ye oranı, M2Y'nin GSYİH'ye oranı ve GSYİH verileri aylık olarak 1989:1-2007:11 periyodu için Johansen ve Juselius ve Granger nedensellik testi ile araştırılmıştır. Çalışmada ifade edilen sonuçlar, ticari açıklığın iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkili olduğu ancak finansal gelişmenin negatif etkiye sahip olduğu ve Granger nedensellik testi sonuçlarına göre finansal gelişme ile ticari açıklık ve iktisadi büyüme arasında ikili ilişkinin olduğu şeklindedir.

Özcan ve Arı (2011) çalışmalarında Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Özel sektöre sağlanan kredi hacmi ve ekonomik büyüme verileri çeyrek dönemlik olarak 1998:01-2009:04 dönemi için VAR yöntemi ile araştırılmıştır. Sonuç olarak çalışmada, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye yönelik olarak tek yönlü ilişkinin olduğu ifade edilmiştir.

Öztürk ve Karagöz (2012) çalışmalarında Türkiye ekonomisinde enflasyon ile finansal gelişme arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Türkiye ekonomisine ait tüketici fiyat endeksi ile finansal gelişme göstergeleri olarak finansal araçların özel sektöre sağladıkları kredilerin GSYİH'ye oranı ve geniş para arzının GSYİH'ye oranı 1971-2009 dönemi yıllık verileri dikkate alınarak ARDL sınır testi yöntemi ile araştırılmıştır. Çalışmada ifade edilen sonuçlar; para arzının GSYİH'ye oranı açısından enflasyon ile finansal gelişme arasında uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı, finansal araçların özel sektöre sağladıkları kredilerin GSYİH'ye oranı açısından enflasyon ile finansal derinlik arasında uzun dönemli anlamlı ilişkinin olduğu ve enflasyonun finansal gelişme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu şeklindedir.

Mutlugün (2014) çalışmasında Türkiye ekonomisinde iktisadi büyüme ve finansal gelişme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Özel sektöre verilen kredilerin GSYİH'ye oranı, yerel kredinin payı olarak özel kredi ve ekonomik büyüme verileri çeyrek dönemlik olarak 1988:01-2012:04 periyodu için Vektör Otoregresyon (VAR) yöntemi ve nedensellik testi ile araştırılmıştır. Çalışmada belirtilen sonuçlar; finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasında uzun dönemli ilişkinin olmadığı ancak kısa dönemli bir ilişkinin olduğu ve nedensellik testi sonuçlarına göre iktisadi büyümeden finansal gelişmeye yönelik nedensellik ilişkisinin olduğu şeklindedir.

Işık ve Bilgin (2016) çalışmalarında Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. M2 para arzının GSYİH'ye oranı, kişi başına düşen GSYİH, ve özel sektör kesimine verilen kredilerin GSYİH'ye oranı verileri çeyrek dönem olarak 2003Q1-2015Q4 periyodu için Hacker ve Hatemi-J nedensellik testi ile araştırılmıştır. Çalışmada ifade edilen sonuçlar; çalışmada analiz edilen finansal gelişme göstergeleri ile iktisadi büyüme arasında kriz öncesinde nedensellik ilişkisinin bulunmadığı ve kriz sonrası dönemde ilgili değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunduğu şeklindedir.

Demirhan (2016) çalışmasında Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile yatırım tutarı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Borsa değerinin GSYİH'ye oranı ve yerel banka kredisinin GSYİH'ye oranı gibi seçili veriler çeyrek dönem olarak 1998:1-2015:2 periyodu için Toda Yamamoto yöntemi ile araştırılmıştır. Çalışmada ifade edilen sonuçlar; borsa gelişiminden yatırım tutarına doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu ve yatırım tutarından bankacılık kesiminin gelişimine yönelik tek yönlü, borsa gelişimi ile bankacılık sektörü gelişimi arasında çift yönlü nedensellik olduğu şeklindedir.

Ak, Kırca ve Altınbaş (2016) çalışmalarında Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ekonomik büyüme ve yurtiçine yönelik özel sektör kredilerinin GSYİH'ye oranı verileri yıllık olarak 1960-2013 dönemi için zamanla farklılaşan nedensellik testi ile araştırılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar; finansal gelişmeden iktisadi büyümeye yönelik nedensellik ilişkisinin tek yönlü olduğu ve zamana bağlı olarak değiştiği, söz konusu ilişkinin finansal çalkantı ve siyasi kriz dönemlerinde ortaya çıktığı ve ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında istikrarlı bir nedensellik ilişkisinin olmadığı şeklindedir.

Aydın (2017) çalışmasında Türkiye ve Romanya ekonomisinde iktisadi büyüme ile finansal gelişme ilişkisinde enflasyonun eşit etkisinin rolünü araştırmıştır. Yıllık ekonomik büyüme oranı, brüt yurtiçi sabit sermaye oluşumunun GSYİH'ye oranı, yıllık işgücü büyüme oranı, tüketici fiyat endeksinin yıllık yüzde değişimi, M3 para arzının yıllık büyüme oranı verileri çeyrek dönem olarak sırasıyla 1999:1-2015:1 ve 2002:4-2015:2 periyodları için Türkiye ve Romanya için eşik otoregresif (TAR) modeli ile incelenmiştir. Çalışmada belirtilen sonuçlar; Türkiye'de bir eşik değerin (%9,83) Romanya'da ise iki eşik değerin (%6,69) olduğu ve finansal gelişmenin iktisadi büyümeyi düşük ve ılımlı enflasyon koşullarında destekleyebileceği şeklindedir.

Erkişi (2018) çalışmasında BRICS ülkeleri ile Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Krediler, dış ticaret, geniş anlamda para arzı, Morgan Stanley Capital International İndeks (MSCI) ve büyüme oranı verileri 1996-2016 dönemi için panel veri ile analiz edilmiştir. Çalışmada ifade edilen sonuçlardan bazıları; MSCI'nın istatistiksel bakımdan anlamlı ve kısa ile uzun dönemde GSYİH'yi olumlu yönde etkileyen tek değişken olduğu, para arzı ile dış ticaret değişkenlerinin kısa dönemde istatistiksel olarak anlamlı olduğu ancak uzun dönemde olmadığı, dış ticaretin GSYİH'yi kısa dönemde pozitif yönde geniş para arzının ise negatif yönde etkilediği, krediler değişkeninin kısa ve uzun dönemde istatistiksel bakımdan anlamlı olmadığıdır.

Altae ve Al-Jafari (2019) çalışmalarında Türkiye ekonomisinde tasarruf ve finansal gelişmenin iktisadi büyüme üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Reel GSYİH, toplam işgücü, brüt sabit sermaye oluşumu, brüt yurtiçi tasarruf ve özel kesime yönelik yurtiçi kredinin GSYİH'ye oranı verileri yıllık olarak 1968-2017 periyodu için ECM ve ARDL yöntemleri ile analiz edilmiştir. Bulgular; tasarruflar ile finansal gelişmenin iktisadi büyüme üzerinde hem kısa hem de uzun dönemde anlamlı olmakla birlikte pozitif etkisinin olduğu ve sermaye ile emek gibi faktörlerin ekonomik büyümenin sağlanmasında en önemli girdiler olduğu şeklindedir.

Pata (2020) çalışmasında Türkiye ekonomisinde finansal Kuznets eğrisi hipotezinin geçerliliğini araştırmıştır. Çalışmada Türkiye ekonomisine ait gini katsayısı, kentleşme, enflasyon, kişi başına brüt sabit sermaye stoku ve finansal gelişme verileri 1987-2016 periyodu için kanonik eş-bütünleşme regresyonu (CCR), Bayer-Hanck birleşik eş-bütünleşme testi, ve tam değiştirilmiş en küçük kareler (FMOLS) yöntemleri ile araştırılmıştır. Aktarılan sonuçlar; Bayer- Hanck testine göre ilgili değişkenlerin birbirleri ile ilişkili olduğu, FMOLS ve CCR tahmincilerine göre sabit sermaye stoku ve enflasyonunun gelir eşitsizliğini yükselttiği, kentleşmenin ise gelir eşitsizliğini düşürdüğü ve finansal Kuznets eğrisi hipotezinin geçerli olduğudur.

Taşseven ve Yılmaz (2022) çalışmalarında Türkiye ekonomisinde iktisadi büyüme ile ihracat, ithalat, BİST 100 endeksi, para arzı ve kredi hacmi gibi finansal gelişme göstergeleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada seçili veriler 2005Q1-2020Q2 dönemi için vektör hata düzeltme yöntemi, Granger nedensellik analizi ve varyans araştırma ile etki tepki analizleri ile inceleme yapılmıştır. Çalışmada ifade edilen sonuçlar; Johansen eşbütünleşme analizine göre enflasyon, ithalat, ihracat, para arzı, kredi hacmi, BİST 100 endeksi ve iktisadi büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu, Granger nedensellik testlerine göre iktisadi büyümeden borsa endeksine ve para arzına yönelik tek yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu ve iktisadi büyümenin finansal hizmetlere yönelik talep düzeyini arttırdığıdır.

Sofuoğlu (2022) çalışmasında finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi D-8 ülkeleri için araştırmıştır. İktisadi büyüme, dışa açıklık ve finansal gelişme değişkenleri 1985-2020 periyodu için Panel VAR yöntemi ile araştırılmıştır. Çalışmada belirtilen sonuçlar; iktisadi büyümede gerçekleşen şoklara yönelik finansal gelişmenin kısa dönemde tepkisinin pozitif olduğu zamanla söz konusu tepkinin durağan hale geldiği, finansal gelişmede yaşanan şoklara yönelik iktisadi büyümenin tepkisinin kısa ve uzun dönemde pozitif olduğu ve iktisadi büyüme ile finansal gelişmenin dışa açıklık üzerinde kısa ve uzun dönemde etkisinin anlamlı olmadığı şeklindedir.

Uslu (2022) çalışmasında Türkiye ekonomisinde enerji tüketimi ile finansal gelişmenin iktisadi büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ekonomik büyüme, kredi hacmi, para arzı ve enerji tüketimi yıllık verileri arasındaki nedensellik ilişkisi 1960-2019 periyodu için Vektör Hata Düzeltme (VECM) yöntemi ile araştırılmıştır. Bulgular; iktisadi büyümeden para arzı ve enerji tüketimine yönelik tek yönlü, para arzı ile enerji tüketimi arasında çift yönlü, kredi hacminden para arzına ve enerji tüketimine yönelik tek yönlü uzun dönem nedensellik ilişkilerinin var olduğu ve para arzı ile enerji tüketimi arasında kısa dönemli olmakla birlikte çift yönlü olarak nedensellik ilişkisinin olduğudur.

Çeştepe ve Tatar (2022) çalışmalarında kırılğan beşli olarak adlandırılan Türkiye, Endonezya, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika ekonomilerinde finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışmada seçili veriler 1980-2019 periyodu için asimetrik panel nedensellik analizi ile incelenmiştir. Çalışmada ifade edilen sonuçlar; pozitif bileşenler bağlamında Endonezya ile Türkiye'de finansal gelişmeden iktisadi büyümeye yönelik bir nedensellik ilişkisinin olduğu, pozitif bileşenler bağlamında yalnızca Türkiye'de iktisadi büyüme ile finansal gelişme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin olduğu, negatif bileşenler bağlamında iktisadi büyümeden finansal gelişmeye yönelik olarak yalnızca Endonezya'da nedensellik ilişkisinin olduğu ve Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika için nedensellik ilişkisinin tespit edilmediği şeklindedir.

3. VERİ VE METODOLOJİ

Türkiye ekonomisinde finansal gelişmenin iktisadi büyüme ile arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada Türkiye ekonomisine ait ekonomik büyüme ve finansal gelişme endeksi yıllık verileri 1990-2020 periyodu için analiz edilmiştir. Çalışmada finansal gelişme endeksi verileri Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) veri tabanı üzerinden ekonomik büyüme verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) üzerinden sağlanmıştır. Çalışmanın bağımlı değişkeni olarak incelenen ekonomik büyüme oranının harf sembolü (EB) olarak bağımsız değişkeni olarak incelenen finansal gelişme endeksinin harf sembolü (FG) olarak belirlenmiştir. Eviews 12 programı kullanılarak analizler yapılmıştır.

Seçilen veri setine ilişkin ekonometrik analiz için zaman serisi yöntemlerinden Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Sınır Testi (ARDL-Autoregressive Distributed Lag) yöntemi uygulanmıştır. Çalışmada, veriler arasındaki ilişkinin araştırılmasında, ARDL yönteminin seçilmesinde sınır testi yaklaşımında analiz edilen verilerin I(0) veya I(1) seviyelerinde durağan olması durumunda ve I(2) seviyesinde durağan olmaması durumunda zaman serisine ait değişkenlere yönelik ilişkinin tespit edilmesinde kullanılabilmesi olmuştur (Pesaran vd., 2001:290).

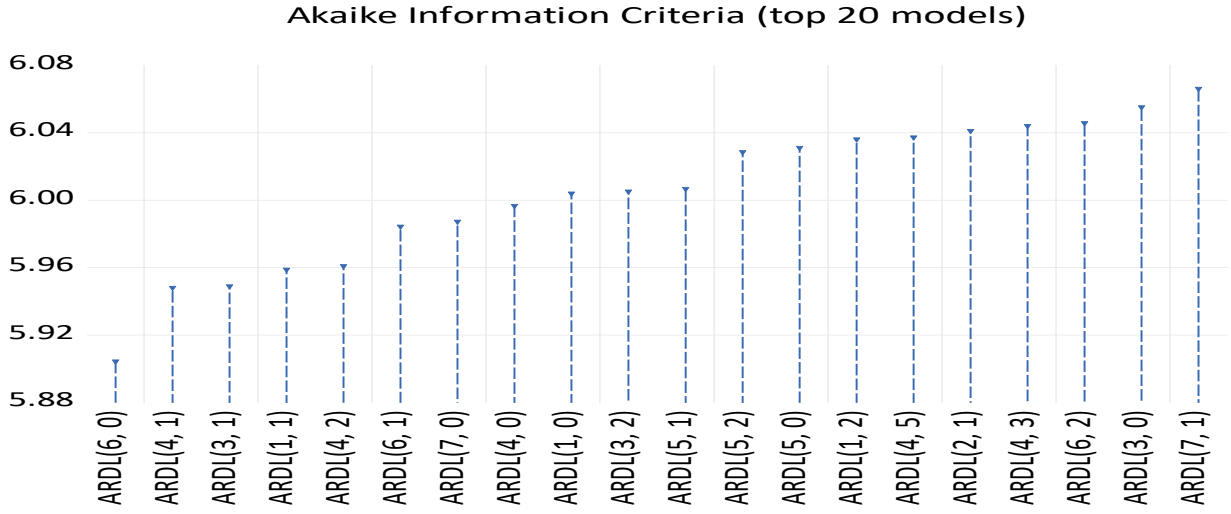
ARDL yönteminin uygulanmasında çeşitli bilgi kriterlerine göre optimal gecikme uzunluklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Söz konusu kriterler Akaike ve Schwarz bilgi kriterleridir. ARDL yönteminin uygulanmasında ulaşılan F istatistiği değerinin üst sınır kritik değerden büyük ya da küçük olması önemlidir. F istatistiği değerinin üst sınır kritik değerinin üzerinde yer alması uzun dönemde seçili değişkenler arasında ilişki olduğunu göstermektedir (Toker, 2020:86).

Çalışmada analiz edilen değişkenlerin birim kök durumlarının belirlenmesi için seçili verilere Phillips-Perron (PP) ve Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testleri uygulanmıştır. İlgili birim kök testlerinin sıfır hipotezi incelenen değişkenlerin durağan olmadıkları şeklinde iken alternatif hipotezi analiz edilen değişkenlerin durağan oldukları olarak ifade edilmektedir. Tablo'1 de aralarında uzun dönemli ilişkilerin varlığının araştırıldığı iktisadi büyüme ile finansal gelişmişlik verilerinin sırasıyla Phillips-Perron ve Augmented Dickey-Fuller birim kök testi değerleri bulunmaktadır.

Tablo 1. Phillips-Perron ve Augmented Dickey Fuller Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Model	PP (P-değeri) Düzye	PP (P-değeri) 1.Fark	ADF (P-değeri) Düzye	ADF (P-değeri) 1.Fark
EB	Sabitli	-6.002568 (0.000)	-23.64504 (0.0001)	-5.755773 (0.0000)	-9.466879 (0.0000)
	Trendli ve Sabitli	-5.978886 (0.0002)	-25.78200 (0.0000)	-5.678742 (0.0003)	-9.304257 (0.0000)
	Hiçbiri	-3.524252 (0.0010)	-24.36056 (0.0000)	-3.476776 (0.0011)	-9.642676 (0.0000)
FG	Sabitli	-2.047474 (0.2662)	-6.788035 (0.0000)	-1.533543 (0.5033)	-6.716187 (0.0000)
	Trendli ve Sabitli	-2.641466 (0.2661)	-7.868684 (0.0000)	-2.925805 (0.1690)	-6.966171 (0.0000)
	Hiçbiri	2.191571 (0.9916)	-5.529688 (0.0000)	2.078593 (0.9890)	-5.525935 (0.0000)

Tablo 1'de yer alan PP ve ADF birim kök testleri sonuçlarına göre ekonomik büyümenin düzeyde durağan iken finansal gelişmenin birinci farkı alındığında durağan olduğu tespit edilmiştir. Aralarındaki ilişkilerin araştırıldığı değişkenlerin birbirinden farklı derecelerde durağan olmaları ve ikinci farklarında durağan olmamaları ARDL sınır testinin uygulanmasını mümkün hale getirmiştir. ARDL sınır testi yönteminin uygulanmasında Akaike bilgi kriterine yönelik tespit edilen optimal gecikme uzunluğu bilgileri Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. *Optimal Gecikme Uzunluğu*

Tablo 2’de aktarılan Akaike bilgi kriteri sonuçlarından görüleceği üzere optimal model olarak ARDL (6,0) seçilmiştir.

Tablo 3. *ARDL Sınır Testi Değerleri*

F-İstatistiği 8.042669	Kritik Değerler	
	Alt Sınır I (0)	Üst Sınır I (1)
Anamlılık		
10%	4.29	5.08
5%	5.395	6.35
1%	8.17	9.285

Tablo 3’te yürütülen ARDL analizi ile tespit edilen F istatistiği değerine, I (1) ve I (0) üst sınır kritik değerlerine yüzde olarak anlamlılık düzeylerine göre yer verilmiştir. Tabloda yer alan değerlerden görüleceği üzere %5 anlamlılık seviyesinde hesaplanan F istatistik değerinin (8.0427) üst sınır (6.35) değerinden büyük olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla gerçekleştirilen analizde seçili dönemde Türkiye ekonomisinde ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4. *ARDL (6, 0) Modeli İçin Uzun Dönem Değerleri*

Değişken	Katsayı	t-istatistiği	Prob Değeri
FG	8.855338	2.204220	0.0416

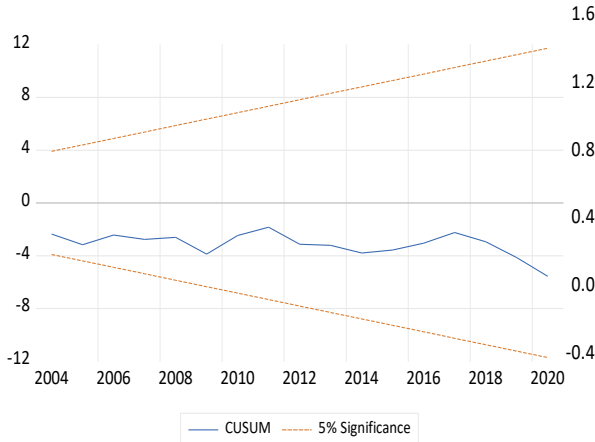
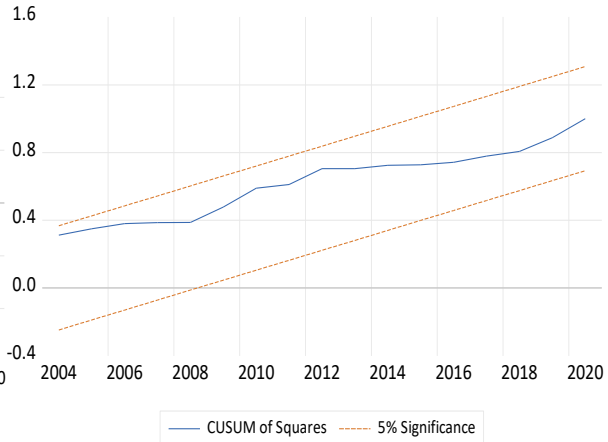
Tablo 4’te ARDL analiz ile tespit edilen uzun dönem katsayılarına yer verilmiştir. Modelde bağımsız değişken olarak incelenen finansal gelişmenin 0,04 prob değeri % 5 düzeyinin altındadır. Bu durum ilgili değişkenlerin birbirleri ile ilişkisinin istatistiksel bakımdan anlamlılığını sunmaktadır. Ayrıca finansal gelişmenin katsayısının pozitif olmakla birlikte 8.855338 değerini alması finansal gelişme ile ekonomik büyümenin 1990-2020 periyodunda Türkiye ekonomisinde aynı yönlü hareket ettiğini göstermektedir. Birbirleri ile eşbütünleşik olduğu tespit edilen değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini ve yönünü sergileyen katsayı tahminlerine denklem 1’de yer verilmiştir.

$$EC = EB - (8.8553*FG)..... (1)$$

Tablo 5. Tanısal Test ve Kısa dönem Sonuçları

Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Prob. Değeri
C	2.056695	2.133642	0.0477
D(EB(-1))	1.690653	2.892007	0.0101
D(EB(-2))	1.423294	3.024735	0.0076
D(EB(-3))	1.018898	2.636715	0.0173
D(EB(-4))	0.647499	2.150912	0.0462
D(EB(-5))	0.337411	1.819479	0.0865
CointEq(-1)	-2.824937	-4.126928	0.0007
EC = EB - (8.8553*FG)			
Tanısal Testler			Test Değeri (Prob.)
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Testi			0.135825 (0.8741)
Heteroskedastisite Testi Breusch-Pagan-Godfrey			1.584547 (0.2066)
Ramsey Reset Testi			0.559560 (0.4653)

Tablo 5'te ARDL analizi ile gerçekleştirilen kısa dönem analizlerine ve tanısal test değeri sonuçlarına yer verilmiştir. Tabloda bulunan değerlere göre ARDL (6,0) modeli için koentegrasyon katsayısının değeri negatif olarak tespit edilmiştir. Ayrıca koentegrasyon katsayısının prob değeri 0.0007 olarak tespit edilmiştir. Modelde otokorelasyon sorununun, değişen varyans sorununun ve model kurma hatasının olup olmadığının tespit edilmesi için tanısal testler yapılmıştır. Bu bağlamda Ramsey Reset testinin prob değerinin (0.4653) 0.05'ten büyük olması, model kurma hatasının olmadığını göstermektedir. Heteroskedastisite testinin prob değerinin (0.2066) ve Breusch-Godfrey Serial Correlation LM testinin prob değerinin (0.8741) 0.05'ten büyük olmaları, sırasıyla değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarının olmadığını ifade etmektedir.

Şekil 1. Cusum Testi**Şekil 2. Cusum Kare Testi**

Şekil 1. ve Şekil 2'de ise sırasıyla Cusum testi ve Cusum kare testi grafiklerine yer verilmiştir. Cusum testi analiz edilen veri setinde kırılmanın olup olmaması hakkında bilgi sağlar. Cusum kare testi sayesinde belirli bir güven aralığında modelin hatalarının grafiğinin çizilmesi ile güven sınırları belirlenir. Güven sınırlarının dışına çıkılması durumunda yapısal değişikliğin varlığına karar verilir. Şekillerden görüleceği üzere güven sınırlarının dışına çıkma sözü konusu olmadığından yapısal kırılma yoktur. Bu durum ARDL (6, 0) modelinin kararlılığını %5 anlamlılık düzeyinde desteklediğini sergilemektedir.

4. SONUÇ

Ekonomik büyüme bütün ülkelerde politikalar aracılığıyla hedeflenen temel makroekonomik büyüklüklerden biridir. Ekonomik büyümenin sağlanması iktisadi karar birimlerinin refah düzeylerinin artırılmasına katkı sağlar. Teknolojik gelişme, yatırım ve tasarruf gibi unsurlar iktisadi büyümenin temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Bu nedenle tasarrufların

değerlendirilmesi, fon fazlası olan kişilerden fon açığı olan kişilere fon aktarımının yapılarak tasarrufların verimli yatırım alanlarında değerlendirilmesinde finansal sistem oldukça önemlidir. Finansal sistemde yaşanan gelişmeler ekonomideki tasarruflar ile sermaye birikimi üzerinde etkilere neden olabilir. Finansal gelişmeler tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesine katkı sağlayarak ülke ekonomisinin performansının artmasına destek olur.

Finansal sektörde yaşanan gelişmeler tasarrufların değerlendirilebileceği alternatif alanları arttırarak tasarrufların ve dolayısıyla yatırımların artmasına destek olur. Tasarrufların ve yatırımların artması ülke ekonomisinde büyümenin sağlanmasına katkı sağlar. Bu bağlamda iktisat literatüründe finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar bulunmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde seçili dönem için finansal gelişme ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada Türkiye ekonomisine ait iktisadi büyüme ve finansal gelişme endeksi verileri yıllık olarak 1990-2020 periyodu için analiz edilmiştir. Finansal gelişmenin hesaplanmasında birbirinden farklı endeksler ölçülmekle birlikte çalışmada IMF tarafından hesaplanan finansal gelişme endeksi analize tabi tutulmuştur. Çalışmada bağımlı değişken ekonomik büyüme, bağımsız değişken ise finansal gelişme endeksi olarak belirlenmiştir.

Finansal gelişme ile ekonomik büyüme verilerinin Phillips-Perron ve Augmented Dickey-Fuller birim kök testleri sonuçlarına göre ikinci farklarında durağan olmamakla birlikte farklı düzeylerde durağan oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle değişkenler arasındaki ilişki zaman serisi analiz yöntemlerinden ARDL sınır testi yöntemi ile araştırılmıştır. ARDL sınır testi sonuçlarına göre söz konusu dönemde Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı olmakla birlikte finansal gelişmenin katsayısı pozitif olarak tespit edilmiştir. Bu durum analiz periyodunda Türkiye ekonomisinde finansal gelişmenin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Şamiloğlu ve Savaş (2010), Türedi ve Berber (2010), Özcan ve Arı (2011), Türkoğlu (2016) ve Altaee ve Al-Jafari (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da Türkiye ekonomisinde finansal gelişme ile ekonomik büyümenin ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu durum finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Finansal gelişme ile ekonomik büyümenin ilişkili olması politika yapıcılar tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda toplumda yer alan tüm kesimlerin tasarruflarının finansal sisteme yönlendirilmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirilmelidir. Finansal kurum ve finansal araç çeşitliliği arttırılarak iktisadi karar birimlerinin birikimlerinin yastık altından finansal sisteme aktarılması sağlanabilir. Böylece atıl fonların ekonomiye kazandırılması ile tasarruflar yatırımlara dönüştürülerek iktisadi büyüme arttırılabilir. İktisadi büyümenin artması ile ekonomide işsizliğin azaltılmasına ve toplumsal refahın arttırılmasına katkı sağlanabilir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları: Yazarlar çalışmanın tümünü ortaklaşa gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ak, Z. M., Kırcı, M., & Altıntaş, N. (2016). The impacts of financial development on growth: A time-varying causality analysis for Turkey. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci, časopis za ekonomsku teoriju i praksu-Proceedings of Rijeka Faculty of Economics, Journal of Economics and Business*, 34(2), 529-544.
- Altaee, H. H. A., & Al-Jafari, M. K. (2019). The impact of saving and financial development on economic growth in Turkey. *Asian Journal of Finance & Accounting*, 11(2), 1-14.
- Argun, A. İ. (2017). Finansal Gelişme ve Gelir Eşitsizliği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 61-74.
- Aydın, C., & Odabasioglu, F. G. (2017). Financial development and economic growth: The case of Turkey and Romania. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 7(6), 23-38.
- Çeştepe, H., & Tatar, H. E. (2022). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kırılğan Beşli Ülkeleri İçin Panel Asimetrik Nedensellik Analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 542-560.
- Demirhan, B. (2016). Financial development and investment amount nexus: A case study of Turkey. *Asian Economic and Financial Review*, 6(3), 127.
- Ellahi, N. (2011). How development of finance contributes to poverty alleviation and growth: A time series application for Pakistan. *African Journal of Business Management*, 5(30), 12138.
- Erkişi, K. (2018). Financial development and economic growth in BRICS Countries and Turkey: A panel data analysis. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 1-17.

- Hussain, F., & Kumar Chakraborty, D. (2012). Causality between financial development and economic growth: evidence from an Indian State. *Romanian Economic Journal*, 15(45).
- İşık, H. B., & Bilgin, O. (2016). Finansal gelişme ve ekonomik büyüme ilişkisi Türkiye örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 1757-1765.
- Johnston, R. B., & Sundararajan, V. (1999). Sequencing financial sector reforms: Country experiences and issues. (No Title).
- Mutlugün, B. (2014). The relationship between financial development and economic growth for Turkey. *Journal of Economic Policy Researches*, 1(2), 85-115.
- Özcan, B., & Arı, A. (2011). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Bir Analizi: Türkiye Örneği/An Empirical Analysis of Relationship between Financial Development and Economic Growth: The Turkish Case. *Business and Economics Research Journal*, 2(1), 121.
- Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: views and agenda. *Journal of economic literature*, 35(2), 688-726.
- McKinnon, R. I. (1993). The order of economic liberalization: Financial control in the transition to a market economy. JHU Press.
- Nyasha, S., Gwengure, Y., & Odhiambo, N. (2017). The dynamic causal linkage between financial development and economic growth: Empirical evidence from Ethiopia. *Economia Internazionale/International Economics*, 70(1), 73-102.
- Öztürk, N., & Karagöz, K. (2012). Relationship between inflation and financial development: Evidence from Turkey. *International Journal of Alanya Faculty of Business*, 4(2), 81-87.
- Pata, U. K. (2020). Finansal Gelişimin Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri: Finansal Kuznets Eğrisi Hipotezi Türkiye İçin Geçerli mi?. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(3), 809-828.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationship. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Siva Kiran Gupta, K., & Prabhakar Rao, R. (2018). The causal relationship between financial development and economic growth: an experience with BRICS economies. *Journal of Social and Economic Development*, 20(2), 308-326.
- Sofuoğlu, E. (2022). Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: D-8 Ülkelerinden Kanıtlar. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (61), 453-469.
- Şamiloğlu, F., & Savaş, B. (2010). Financial development and economic growth in Turkey: an ARDL bounds testing approach. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 25-34.
- Tadesse, T., & Abafia, J. (2019). The causality between financial development and economic growth in Ethiopia: supply leading vs demand following hypothesis. *Journal of Economics and Financial Analysis*, 3(1), 87-115.
- Taşseven, Ö., & Yılmaz, N. (2022). Finansal Gelişme Göstergeleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 23(1), 105-125.
- Toker, K. (2020). Enflasyon Hedeflemesi ve Taylor Kuralı: Türkiye Örneği. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türedi, S., & Berber, M. (2010). Finansal kalkınma, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye üzerine bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 301-316.
- Türkoğlu, M. (2016). Türkiye'de finansal gelişimin ekonomik büyümeye etkileri: nedensellik analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 84-93.
- Uslu, H. (2022). Türkiye'de finansal gelişme ve enerji tüketiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Yapısal kırılmalı bir analiz. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 188-217.
- Ünsal, E. (2017). Makro İktisat, Ankara: Murat Yayınları.
- Yücel, F. (2009). Causal relationships between financial development, trade openness and economic growth: the case of Turkey. *Journal of Social sciences*, 5(1), 33-42.